

KAROLINA KONDRACKA
INSTYTUT SZTUKI, POLSKA AKADEMIA NAUK

BADANIA MIKOŁAJA WITASZEWSKIEGO (1857–1918)
NAD KULTURĄ MUZYCZNĄ JAKUTÓW

Badania nad dziewiętnastowieczną Syberią są dość dobrze udokumentowane w literaturze polskiej i rosyjskiej. Dysponujemy zarówno pracami zesłańców, jak i współczesnymi opracowaniami poświęconymi tej tematyce. Jest jednak obszar, który wymaga szczególnej uwagi oraz pogłębionych badań, a mianowicie muzyka Jakutów w relacjach zesłańców polskich.

Do grona badaczy, którzy pisali o muzyce syberyjskich Jakutów, należy zaliczyć Wacława Sieroszewskiego, Mikołaja Witaszewskiego, Edwarda Piekarskiego, Jana Strożeckiego, Adama Szymańskiego oraz Bazylego Troszczańskiego. W ich dorobku możemy znaleźć informacje na temat muzyki wokalne, instrumentalnej oraz tanecznej. Dane te, choć nie należą do obszernych, są ciekawe i warte omówienia, zwłaszcza że dokumentują stan muzyki w dobie przemian, jakie dokonywały się za Uralem w XIX i na początku XX wieku.

Pierwszemu z wymienionych badaczy, Wacławowi Sieroszewskiemu i jego obserwacjom muzycznym, poświęciłam artykuł, który ukazał się w kwartalniku *Muzyka* w 2016 r.¹ Dorobek drugiego zostanie omówiony w niniejszym artykule, którego kolejne części odzwierciedlają zainteresowania naukowe zesłańca ze szczególnym uwzględnieniem muzyki².

NA JAKUCKIEJ ZSYŁCE

Mikołaj Witaszewski to badacz, który na zesłaniu spędził blisko czternaście lat. Urodził się 28 IX 1857 r. w Odessie. Tam uczęszczał do gimnazjum im. E. Riche-

1 Zob.: Karolina Kondracka, „Wacław Sieroszewski – badania zesłańca syberyjskiego nad muzyką Jakutów w XIX wieku”, *Muzyka* 61 (2016) nr 4, s. 23–41.

2 Transliteracji tytułów prac rosyjskojęzycznych dokonano w zgodzie z *Transliteracją znaków cyrylickich na znaki łacińskie* (Polska Norma ISO 9:2000).

lieu, a następnie rozpoczął studia prawnicze na odeskim uniwersytecie, angażując się równocześnie w działania rewolucyjne. W 1878 r. niespełna dwudziestoletni Witaszewski został aresztowany. Doszło do tego w mieszkaniu koleżanki, w którym znajdowała się nielegalna drukarnia. Stał przed sądem wojennym, który „za zbrojne przeciwstawianie się policji” skazał głównego oskarżonego – Jana Kowalskiego – na karę śmierci (wyrok wykonano), a Mikołaja na sześć lat katorgi. Przy confirmacji wyrok obniżono na cztery lata katorgi³.

W 1881 r. Witaszewski trafił na katorgę karyjską. Następnie w 1883 r. wysłano go na osiedlenie w Jakucji, w której przebywał do roku 1897. Zajmował się uprawą ziemi oraz zgłębiał zagadnienia gospodarcze i prawne, które z czasem dały początek zainteresowaniom naukowym. Pierwszymi instytucjami, z którymi współpracował na zesłaniu Witaszewski, były Jakucki Komitet Statystyczny⁴ oraz Rosyjskie Towarzystwo Geograficzne. Zaproponowano mu również udział w ekspedycji Sibirákova (1894–96), w trakcie której zobowiązany był do prowadzenia obserwacji nad zwyczajami prawnymi Jakutów. Według pracy Tat’ány N. Ogleznevy, Mikołaj Witaszewski był pierwszym zesłańcem politycznym, który dostąpił możliwości współpracy z komitetem⁵. Dzięki temu miał wgląd w materiały przechowywane przez instytucję oraz mógł prowadzić badania terenowe. Ich wynikiem była opublikowana w 1891 r. praca *Poezdka po Namskom traktu*⁶. Jego drugim, wieloletnim zajęciem była praca pod kierownictwem jakuckiego gubernatora nad przygotowaniem reformy rolnej.

Współpraca Witaszewskiego z instytucjami oraz badania nad ludnością jakucką spowodowały, że do 1894 r. zesłańca miał sporo zebranego przez siebie materiału. Był też wówczas autorem wielu publikacji. Nie zmienia to jednak faktu, że jego najważniejsze prace o ludzie Sacha (Jakutach) powstały przede wszystkim dzięki udziałowi w ekspedycji.

Mikołaj Witaszewski jest autorem prac poświęconych jakuckiemu prawu, religii i ekonomii. Opublikował m.in.: *Materialy dlâ izučeniâ šamanstva u âkutov* (Irkuck 1890), *Věrovaniâ pervobytnago čelověka* (brak roku wydania) oraz *Škol’noe prepodanie horovogo pěníâ* (brak roku wydania). Oprócz zagadnień związanych z szamanizmem, interesował go również folklor. Świadczy o tym wydany w 1890 r. artykuł poświęcony jakuckim pieśniom *Materialy dlâ izučeniâ âkutskoj narodnoj slovesnosti*

3 Witold Armon, *Polscy badacze kultury Jakutów*, Wrocław–Warszawa 1977, s. 115.

4 Jakucki Okręgowy Komitet Statystyczny został powołany 23 IX 1853 r. w Jakucku. Powstał on w wyniku zapotrzebowania na gromadzenie danych statystycznych o Jakutach (urodzeniach, śmiertelności, życiu, zajęciach, migracji, chorobach). Wyniki badań publikowano w takich czasopismach, jak *Obzory Âkutskoj oblasti* oraz *Pamâtnââ kniżka*. Był to pierwszy krok na drodze regularnego zbierania naukowych oraz ekonomiczno-statystycznych danych w okręgu jakuckim. Niemalże wkład w pracę komitetu mieli również wykształceni zesłańcy, przede wszystkim Polacy.

5 Tat’ána N. Oglezneva, „N.A. Vitaševskij i Âkutii”, w: *Polâki v Âkutii. Materialy naučno-praktičeskoj konferencii*, Âkutsk 1998, s. 66.

6 Ibid.

(Irkuck 1890). Praca zawiera teksty utworów w języku jakuckim oraz ich przekład na język rosyjski. W kręgu zainteresowań badacza znalazły się również bajki. Pisał o nich w *K" materialam" o âkutskih" skazkah"* (Piotrogród 1914).

W wyniku udziału w ekspedycji Sibirákova powstał szereg prac, jak np. *Sposoby razloženiâ i sbara podatej v Âkutojskoj obšine* (Leningrad 1929), *Osnovnye pravila raspredeleniâ zemli u âkutov Dúpsinskogo ulusa Âkutojskogo okruga* (Leningrad 1929) oraz *Âkutskie materialy dlâ razrabotki voprosov embriologii prava* (Leningrad 1929)⁷. Ostatnią z wymienionych pozycji Rosyjskie Towarzystwo Geograficzne nagrodziło złotym medalem. Kolejnym dowodem szerokich zainteresowań badawczych Witaszewskiego jest artykuł poruszający sprawy archeologii, tj. *Izobraženiâ na skalah" po r. Olekmě* (Irkuck 1897). Powstał on w wyniku udziału autora w ekspedycji aldańskiej (1896–97).

W opublikowanej w 1924 r. książce pt. *Katorga i ssylka*⁸ zamieszczono wspomnienie o Mikołaju Witaszewskim, którego autorką jest żona badacza. Píše ona, iż zajęciem, któremu Witaszewski poświęcał na zesłaniu najwięcej czasu, było opracowywanie materiałów jakuckich. Gdy w początkach XX w. Witaszewski wyjechał do Piotrogradu, znalazł zatrudnienie jako sekretarz w gazecie *Delo Naroda*. Był to dla niego okres trudny, w którym nic nie opublikował. Dodatkowo, w wyniku rozgromienia redakcji przez służby carskie, został aresztowany. Początkowo miał zostać zesłany do kraju narymskiego, jednakże ostatecznie znalazł się w Genewie.

Podczas pobytu w Genewie zwróciła się do badacza Rosyjska Akademia Nauk z prośbą o uporządkowanie i opracowanie jakuckich materiałów. W tym celu przesłano mu nawet środki finansowe. Okazały się one jednak zbyt małe, by badacz mógł się za nie utrzymać i poświęcić całkowicie pracy naukowej.

Wydarzenia opisane przez żonę znajdują potwierdzenie w książce Witolda Armona *Polscy badacze kultury Jakutów*. Armon podaje, że w nocy 7/8 VII 1906 r. Witaszewski został aresztowany w Piotrogradzie i groziło mu powtórne zesłanie na Syberię. Wszystko zakończyło się jednak pomyślnie i został wysłany na trzy lata za granicę w celu poprawienia stanu zdrowia⁹.

Mikołaj Witaszewski planował powrócić do Jakucji, by zająć się nauką. Ostatecznie jednak zrezygnował za namową żony. Wyjechał do Odessy, a następnie do Petersburga, w którym zaangażował się w publikację pracy *Kniżka za kniżkoj*. Pisywał też artykuły. W tym okresie powstał jedyny podręcznik śpiewu Witaszewskiego, który wydano prawdopodobnie w 1911 r., tj. *Škol'noe prepodavanje horovogo pěníâ*. W ostatnich latach życia sytuacja materialna badacza uległa poprawie. Jego stan zdrowia był

7 Tytuły prac za: T.N. Oglezneva, „N.A. Vitaševskij i Âkutiâ”, s. 69.

8 A. Vitaševskaâ, „N.A. Vitaševskij”, w: *Katorga i ssylka. Istoriko-revolúcionnyj vestnik*, t. II, Moskva 1924, s. 257–262. Żoną Mikołaja Witaszewskiego była Anna Andreevna i zapewne ona jest autorką podpisaną jako A. Vitaševskaâ.

9 W. Armon, *Polscy badacze*, s. 116.

jednak poważny¹⁰. Witaszewski zmarł na serce 21 VI 1918 r. w pokoju hotelowym w Moskwie.

Lúdmila V. Dmitrieva¹¹ w wyniku kwerendy przeprowadzonej w archiwum Instytutu Orientalistyki Rosyjskiej Akademii Nauk ustaliła, że najwięcej materiałów związanych z badaniami nad ludem Sacha znajduje się w dwóch zbiorach tegoż archiwum: pod numerem 22, czyli w zbiorach Vsevoloda M. Ionova, oraz pod numerem 11, w zbiorach Mikołaja Witaszewskiego. Najobszerniejszą częścią zbioru Witaszewskiego okazały się zapiski poświęcone zagadnieniom prawnym, które w większości opublikowano w 1929 r. w *Trudah Komissii po izučeniū Ākutojskoj Avtonomnoi Sovetskoj Socialističeskoj Respubliki* (t. 4). Pozostałe prace związane były z życiem Jakutów i niektórych ludów ościennych, informacjami o obrzędach weselnych, rytuałami szamańskimi oraz danymi pochodzącymi z badań terenowych prowadzonych wśród olekmińskich Tunguzów. Ponadto: dane statystyczne gromadzone na potrzeby komitetu, materiały folklorystyczne, językowe i antropologiczne, brudnopisy, szkice oraz rękopisy artykułów¹².

Podsumowując, w czasie czternastu lat zesłania Mikołaj Witaszewski badał życie i kulturę Jakutów, gromadził dane historyczne oraz zgłębiał zasoby archiwów w okolicznych *utusach*¹³. Zebrane przez niego materiały stały się podstawą pracy *Ākutojskie materialy dlā razrabotki voprosov ėmbriologii prava* (Leningrad 1929). W 1918 r., tj. po śmierci badacza, córka przekazała rękopisy Witaszewskiego Rosyjskiej Akademii Nauk. Część materiałów, jak relacjonuje Dmitrieva, została rodzinie zwrócona w 1929 roku. Powodem była znikoma wartość niektórych zapisków badacza. W artykule Dmitrievy czytamy:

Jednakże wśród „nienaukowych” materiałów znalazły się takie, które pozwoliły uchwycić metodykę i metodologię badań naukowych Witaszewskiego [...]. Materiały N.A. Witaszewskiego (37 obszernych jednostek) pozwalają odtworzyć życie i działalność tego zbieracza i badacza, narodnika-propagandy, publicysty-socjologa, prawnika i historyka, wykładowcy-metodyka, człowieka utalentowanego, który wypowiadał się na najróżniejsze tematy dotyczące społecznego, politycznego i kulturalnego życia współczesnej mu Rosji¹⁴.

Na koniec warto wspomnieć jeszcze krótko o dwóch artykułach Mikołaja Witaszewskiego, w których autor wymienił materiały zebrane przez siebie w l. 1883–97, a są to: *Ākutojskie materialy sobrannye v" 1883–1897 gg.* (1915) oraz *Ākutojskie materialy sobrannye v" 188–1897 gg.* (1916)¹⁵.

¹⁰ Mikołaj Witaszewski zmarł nagle po rewolucji październikowej, zob.: A. Vitaševskaā, „N.A. Vitaševskij”, s. 261.

¹¹ Lúdmila V. Dmitrieva, „Rukopisnye materialy N.A. Vitaševskogo”, *Kratkie soobšeniā instituta vostokovedeniā* 16 (1955), s. 72–79.

¹² Opis materiałów przechowywanych w Rosyjskiej Akademii Nauk zob.: L.V. Dmitrieva, „Rukopisnye materialy”, s. 77–79.

¹³ Regionach, okręgach.

¹⁴ L.V. Dmitrieva, „Rukopisnye materialy”, s. 73. Przekł. własny.

¹⁵ Nikolaj A. Vitaševskij, „Ākutojskie materialy sobrannye v" 1883–1897 gg.”, *Živaā starina. Periodičeskoe izdanie Otděleniā Ėtnografii Imperatorskago Russkago Geografičeskago Obšestva* 24 (1915) nr 1–2, s. 15–21 oraz tegoż, „Ākutojskie materialy sobrannye v" 1883–1897 gg.”, *Živaā starina. Periodičeskoe izdanie Otděleniā Ėtnografii Imperatorskago Russkago Geografičeskago Obšestva* 25 (1916) nr 1, s. 15–23.

PIEŚNI W PRACACH MIKOŁAJA WITASZEWSKIEGO

Mikołaj Witaszewski zawarł obserwacje dotyczące muzyki Sacha w pięciu artykułach. W pierwszym z nich – *Materialy dlâ izučeniâ âkutskoj narodnoj slovesnosti* (1890)¹⁶ – pretendującym początkowo do omówienia wszystkich rodzajów twórczości ustnej tego ludu, skupił się przede wszystkim na omówieniu pieśni w jej wczesnym okresie. Obrzędy szamańskie i towarzyszące im pieśni stały się przedmiotem dwóch kolejnych artykułów opublikowanych w l. 1890 i 1918, tj. *Materialy dlâ izučeniâ šamanstva u âkutov* (1890)¹⁷ oraz *Iz" nablûdenij nad" âkutskimi šamanskimi dějstviami* (1918)¹⁸. Uplaszowały one Witaszewskiego w czołówce badaczy XIX w., którzy starali się wyjaśnić fenomen jakuckiego szamanizmu w sposób naukowy. W *K" materialam" o âkutskih" skazkah"* (1912)¹⁹ autor omówił *olonho* – melorecytowany epos, natomiast w tekście *Iz oblasti pervobytnogo psihonejroza* (1911)²⁰ zjawisko *mènèrika*, tzn. osobowości historycznej, łączonej wówczas z szamanizmem. Jest to również praca podająca dane na temat informatorki Witaszewskiego, tj. Efrosin'ii Lazarevy, od której badacz spisywał pieśni. Ich teksty znalazły się w pierwszym z wymienionych powyżej artykułów²¹.

Jak podaje Svetlana Muhopleva, Mikołaj Witaszewski w publikacji *Materialy dlâ izučeniâ âkutskoj narodnoj slovesnosti* zamieścił teksty jedenastu pieśni w języku jakuckim i rosyjskim²². W wyniku analizy badacz wysnuł wniosek o improwizacyjnym i archaicznym charakterze pieśni u Jakutów oraz dokonał podziału jakuckiego folkloru na dwie kategorie: 1) twórczość ustną (np. przemówienia wygłaszane podczas oficjalnych i półoficjalnych spotkań, pieśni, bajki i opowiadania), oraz 2) szczególną twórczość religijną (np. pieśni *mènèrika*, pieśni szamańskie). Ponadto podzielił śpiew Jakutów na profesjonalny i nieprofesjonalny. Do twórczości profesjonalnej zaliczył działalność szamanów, *olonhosutów* (wykonawców *olonho*) oraz pieśniarzy. Do nieprofesjonalnej – śpiew informatorki Efrosin'ii Lazarevy, czyli nieszkolonej w kierunku muzycznym Jakutki. Warto dodać, że Wacław Sieroszewski nie zgadzał się ze stanowiskiem Mikołaj Witaszewskiego na temat improwizacyjności i archaiczności pieśni i zamieścił w monografii *12 lat w kraju Jakutów* informację, że funkcjonują u Sacha zarówno rdzenne pieśni, jak i prawdziwi śpiewacy. Aby zrozumieć tę twór-

16 Nikolaj A. Vitaševskij, „Materialy dlâ izučeniâ âkutskoj narodnoj slovesnosti”, *Izvěstia Vostočno-Sibirskago Otděla Imperatorskago Russkago Geografičeskago Obščestva* 21 (1890) nr 2, s. 41–57.

17 Nikolaj A. Vitaševskij, „Materialy dlâ izučeniâ šamanstva u âkutov”. Šamanskiâ povèriâ inorodcev" Vostočnoj Sibiri”, *Zapiski VSOIRGO po ètnografii* 2 (1890) nr 2, s. 36–48.

18 Nikolaj A. Vitaševskij, „Iz" nablûdenij nad" âkutskimi šamanskimi dějstviami”, [nadbitka z] *Sbornik Muzeâ Antropologii i Ètnografii pri Rossijskoj Akademii Nauk* 5 (1917), s. 165–188.

19 Nikolaj A. Vitaševskij, „K" materialam" o âkutskih" skazkah", *Živaâ starina* 21 (1914) nr 2–4, s. 449–466.

20 Nikolaj A. Vitaševskij, „Iz oblasti pervobytnogo psihonejroza”, *Ètnografičeskoe obozrènie* 23 (1911) nr 1–2, s. 180–228.

21 Tytuły prac za: Svetlana D. Muhopleva, „Âkutskoie narodnoe pesennoe tvorčestvo glazami pol'skih issledovatelej – političeskich ssyl'nyh”, *Ssyl'nye polâki v Âkutii*, Âkutsk 1999, s. 150.

22 N.A. Vitaševskij, „Materialy dlâ izučeniâ âkutskoj narodnoj slovesnosti”, s. 41–57.

czego należy spędzić wśród Jakutów dłuższy czas, poznać ich język i kulturę. Wskazał zatem błędy popełnione przez Witaszewskiego wynikające ze zbyt pochopnego wyciągania wniosków na podstawie analizy zaledwie kilkunastu pieśni, jednego informatora oraz zbyt krótkiego czasu obserwacji²³.

Pod względem tematyki – jak pisze dalej Muhopleva – zebrane przez Witaszewskiego w artykule pieśni można podzielić następująco:

1) nr 1–4 – pieśni opisujące osobę lub sytuację. W utworach tych wykonawca szydził lub uwypuklał zalety prezentowanej postaci;

2) nr 5 – pieśń o zaletach kobiet. Może ona sugerować również typ komunikacji: jednostka (np. mężczyzna lub kobieta) – grupa²⁴;

3) nr 6 – typ pieśni ukazującej społeczność, ród. Utwór opowiada o ptaku (cierzwiewiu), który ginie na skutek swej nierozwagi;

4) nr 7–8 – pieśni opisujące sytuację lub stan człowieka bez odniesienia do konkretnej osoby. Treścią tego typu utworów było, przykładowo, przedstawienie stanu emocjonalno-psychologicznego, który towarzyszył kobiecie wyczekującej spotkania z ukochanym. W pieśniach tych nie chodziło o wyśpiewanie uczuć konkretnej osobie, ale o zaprezentowanie pewnego typu pieśni o tematyce miłosno-erotycznej. Utwory te wykonywali również mężczyźni, wówczas wyśpiewywali oni emocje związane z oczekiwaniem na spotkanie ze swą wybranką;

5) nr 9–11 – pieśni elegijne. W utworze nr 9 zamężna dziewczyna wspomina swój dom rodzinny położony w innym rejonie, w którym żyła do czasu zamążpójścia. Przedmiotem pieśni nr 10 są rozważania samotnej staruszki, której nie udało się wyjść za mąż w młodości, z kolei utwór 11 to pieśń samotnej kobiety, która zazdrości pewnej zmarłej pochówku zorganizowanego według wszystkich obowiązujących wówczas prawideł. Ona sama zaś przeczuwa, że ze względów finansowych nie będzie pochowana tak, jakby sobie tego życzyła.

W tym miejscu należy podkreślić, że w omawianym artykule Mikołaj Witaszewski nie zamieścił przykładów nutowych. Być może takowe powstały, lecz nie znalazły się w pracy. Jest to duża strata, która może mieć kilka przyczyn. Po pierwsze, praktyka zamieszczania transkrypcji nutowych nie była w dziewiętnastowiecznych pracach o Jakutach popularna. U innych polskich badaczy Jakutów tego okresu jedynie Wacław Sieroszewski zamieścił w swej monografii fragment nutowy. Po drugie, nie istniał wówczas żaden system nutowy umożliwiający poprawny zapis muzyki pozaeuropejskiej. Po trzecie, zbieraniem folkloru w tym okresie zajmowały się osoby, które w większości nie były szkolone muzycznie. Mogły zatem pomijać pewne informacje, które nie wydały im się ważne. Wszystko to sprawiło,

23 Zob.: K. Kondracka, „Wacław Sieroszewski”, s. 34.

24 Svetlana Muhopleva zaliczyła pięć pierwszych pieśni do grupy utworów związanych z osobą lub sytuacją, natomiast Mikołaj Witaszewski tylko pierwsze cztery pieśni zaliczył do utworów poświęconych jednej osobie i wykluczył z tej kategorii pieśń piątą, zob.: N.A. Vitaševskij, „Materialy”, s. 48 oraz S.D. Muhopleva, „Äkutskoje narodnoe pesennoe tvorčestvo”, s. 150.

że dysponujemy obecnie dość ogólnymi relacjami odnoszącymi się do jakuckich pieśni i wykonawstwa. Mimo wszystko warto zapoznać się z tekstami utworów spisanych przez Witaszewskiego oraz z ich tematyką (zob. Aneks).

Według Svetlany Muhoplevy przedstawione pieśni można podzielić na trzy grupy ze względu na prezentowaną w utworze komunikację, tzn.: 1) człowiek – człowiek, 2) grupa kobiet – grupa mężczyzn oraz 3) pieśni autokomunikacyjne. Ze względu na pieśń piątą za właściwe uważam wyróżnienie jeszcze jednego typu komunikacji, a mianowicie 4) jednostka – grupa.

Warto podkreślić, że pierwsze próby klasyfikacji pieśni jakuckich, jakich dokonali Mikołaj Witaszewski i Wacław Sieroszewski, stanowią podwalinę dla późniejszych badaczy folkloru Jakutów, przede wszystkim Marka N. Žirkova i Ęduarda E. Alekseeva, w zakresie udoskonalania systematyzacji twórczości ustnej Sacha.

MIKOŁAJ WITASZEWSKI O JAKUCKIM SZAMANIZMIE

Jedną z najważniejszych prac poświęconych jakuckiemu szamanizmowi jest *Iz" nablúdenij nad" ákutskimi šamanskimi dějstviami*²⁵. W artykule tym Mikołaj Witaszewski omówił dwie ceremonie szamańskie oraz objaśnił funkcję muzyki wokalne i instrumentalnej podczas rytuału. Analiza objęła dwa seanse, które odbyły się w nocy z 29/30 VI 1894 r. oraz 3/4 VII 1894 roku.

We wstępie do pracy autor przedstawił założenia badawcze, które – jego zdaniem – miały przyczynić się do wiarygodności i rzetelności zbieranych w terenie materiałów poświęconych szamanizmowi, tzn. 1) pozyskiwane materiały powinny być bezpośrednim i szczegółowym zapisem wydarzeń, 2) wydarzenia te powinny zostać rozłożone na elementy, a następnie przeanalizowane z uwzględnieniem szerokiego kontekstu kulturalnego, mitologicznego i duchowego Jakutów. Chodziło tu o udział w ceremonii szamańskiej, spisywanie jej przebiegu oraz poprawną interpretację występujących w rytuale symboli. Badacz był bowiem zdania, że szamanizm i ceremonie szamańskie pełne są znaczeń zaczerpniętych zarówno ze świata fizycznego, jak i duchowego Jakutów. Poznanie ich jest więc kluczowe dla właściwej interpretacji seansu, w tym także interpretacji muzycznej. Symbolikę, o której mowa, badacz zaobserwował – dla przykładu – w sposobie poruszania się szamana podczas rytuału i przybierania przez niego określonych póz.

Witaszewski przedstawił również szereg zagadnień badawczych, które powinny być realizowane podczas pracy w terenie, jak badania nad postacią szamana, warunkami panującymi podczas seansu oraz poruszaniem się kapłana; badania nad funkcją bębna i sposobem wydobycia dźwięku; badania nad efektami dźwiękowymi, głosem szamana i porządkiem obrzędu.

25 Nikolaj A. Vitaševskij, „Iz" nablúdenij nad" ákutskimi šamanskimi dějstviami”, [nadbitka z] *Sbornik Muzeâ Antropologii i Etnografii pri Rossijskoj Akademii Nauk*" 5 (1917), s. 165–188.

Powodem zorganizowania pierwszej ceremonii był wypadek, jakiemu uległ młody Jakut. Zranił się on toporem w nogę, co spowodowało spuchnięcie kończyny i niemożność dalszej pracy. Bliscy wezwali szamana, którego zadaniem było uzdrowienie chorego. Witaszewski zrelacjonował przebieg ceremonii oraz opisał warunki, w jakich powstają seanse. Do trudności podczas zapisywania ceremonii zaliczył: archaiczne słownictwo, jakim posługuje się szaman; mrok panujący w jurcie, który utrudnia notowanie oraz niechęć wspólnoty do fonografu używanego do nagrywania seansu²⁶.

Drugą ceremonię zorganizowano, gdy okazało się, że zaklinania pierwszego szamana nie przyniosły efektu²⁷. Poproszono więc potężniejszego czarownika, by odprawił rytuał. Seans z jego udziałem rozpoczął *olobho oloror*. Tak nazywano pierwszą część ceremonii, podczas której szaman siedział na białej, kobilej skórze i zwracał się do bóstw ognia, jurty i złych duchów będących przyczyną choroby. Na początku kapłan polecił rozlać wódkę do stojących na stole naczyń oraz poprosił o pomoc w założeniu kaftana szamańskiego. Wziąwszy w ręce bęben uderzał w instrument, a następnie zaśpiewał. Szaman, przyjmując określone pozy, starał się zebrać w bęben zgromadzone w jurcie duchy oraz rozeznąć się, który ze złych duchów był sprawcą choroby. Wziąwszy w ręce nahajkę z przyczepionym końskim włosiem, wyśpiewywał zaklęcia. Stwierdził jednak, że daremny jego trud, gdyż przyczyna tkwi w nasilającym się zakażeniu nogi, a nie w działalności złego ducha.

Z obserwacji Witaszewskiego wynika, że kolejność działań obu szamanów podczas seansów była jednakowa. Drobne różnice badacz zauważył w zakresie gry na bębnie. U jednego czarownika pałeczka podczas pojedynczych uderzeń padała prostopadle do powierzchni instrumentu, u drugiego – pod kątem. Jeden z nich wydobywał z instrumentu cichsze dźwięki, a także ciszej śpiewał, drugi zaś śpiewał oraz uderzał w bęben znacznie głośniej²⁸.

W pracy *Iz" nablūdenij nad" ākutskimi šamanskimi dējstvīami* Mikołaj Witaszewski poświęcił wiele miejsca na opisanie sposobu gry na bębnie, a nawet wzbogacił obserwacje ilustracjami. Według rysunków badacza jakucki bęben tworzyła jajowata obręcz z naciągniętą nań skórą z widocznymi tzw. guzami. Instrument trzymany był przez szamana za metalowy, umieszczony w tylnej części bębna krzyż, którego końce przymocowane były z pomocą rzemieni do obręczy. Spośród czterech zamieszczonych w pracy ilustracji dwa przedstawiają bęben od strony przedniej (il. 1 ryc. 6 i 7), natomiast pozostałe to rycina wygiętej pałeczki do grania (il. 1 ryc. 5) oraz widok instrumentu od strony tylnej (il. 1 ryc. 4)²⁹.

26 Ibid., s. 180–181.

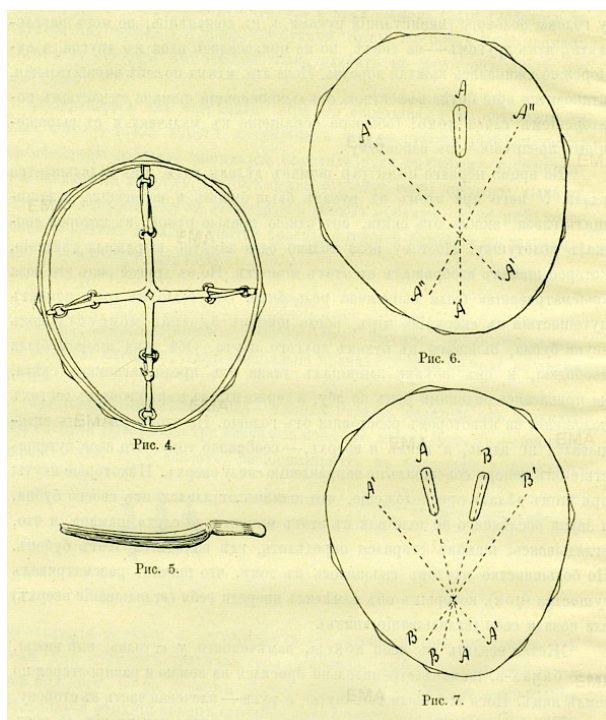
27 Ibid., s. 181–184.

28 Spisana przez Witaszewskiego relacja została opatrzona miejscem i datą powstania, tj. uroczysko Čurapča (okręg jakucki), 4 VII 1894 r. (ibid., s. 184).

29 Ibid., s. 174.

Wedle Mikołaja Witaszewskiego istniały dwa sposoby grania na szamańskim bębnie. Autor określił je jako uderzenia pojedyncze i podwójne. Pierwszy sposób gry (il. 1 ryc. 6) polegał na tym, że pałeczka przechodząc z położenia A'A' do położenia A''A'' w momencie, w którym znalazła się w położeniu AA, dotykała swoją wypukłą, obciągniętą skórą częścią membrany bębna. Natomiast przechodząc z położenia A''A'' w położenie A'A' nie dotykała instrumentu. Sposób podwójnego uderzania był bardziej złożony i objaśniony został na il. 1 ryc. 7. Pałeczka, przechodząc z położenia A'A' w położenie AA, miała styczność z membraną bębna, po czym przechodząc w położenie B'B', skąd wracała w położenie A'A', znów zaczepiała o membranę w położeniu BB. Dodatkowe dźwięki mogły być uzyskiwane poprzez uderzenia zakończeniem rękojeści pałeczki o instrument, co następowało z reguły między punktami A i B (ryc. 7) i spowodowane było bliskością rękojeści i powierzchni bębna. Efekty dźwiękowe uzyskiwano poprzez zmianę siły i tempa uderzenia, nie zaś wysokości, gdyż nie było możliwości regulacji naprężenia naciągniętej skóry. Traktując silne, pojedyncze uderzenia jako całe nuty, można było dokonać dalszego podziału wartości na półnuty, ćwierćnuty i ósemki. Półnutę zaznaczano dwoma uderzeniami o średniej sile brzmienia, ćwierćnuty występowały w momencie znacznego osłabienia siły dźwięków i przy silnym wzburzeniu szamana; ósemki – przy najbliższych uderzeniach.

Il. 1. Ryc. 4 – konstrukcja bębna (tył), ryc. 5 – pałeczka do gry na instrumencie; ryc. 6 i 7 – sposób gry na bębnie szamańskim, zob.: N.A. Vitaševskij, „Iz” nablúdenij”, s. 174

MIKOŁAJ WITASZEWSKI O JAKUCKIM EPOSIE OLONHO

Oprócz zagadnień związanych z pieśniami oraz szamanizmem Mikołaj Witaszewski poświęcił jedną ze swych prac – *K" materialam" o âkutskih" skazkah"* – eposowi *olonho*³⁰. *Olonho* to opowieść, w której podstawę wydarzeń stanowi walka dobra ze złem. Utwory te odzwierciedlają światopogląd Jakutów, wierzenia ludowe, mitologię oraz zasady rodowe. Pod względem muzycznym są to utwory śpiewno-poetyckie, których akcja rozgrywa się na dwóch płaszczyznach: 1) narracyjnej, kiedy wykonawca ukazuje zdarzenia i opowiada fabułę, oraz 2) śpiewnej, gdy przedstawia monologi/dialogi postaci, pełniąc funkcję zarówno improwizatora, jak i pieśniarza.

Zarówno twórcami, jak i wykonawcami *olonho* byli *olonhosuci*. Były to osoby obdarzone niezwykłą pamięcią i bardzo dobrym głosem, będące w stanie udźwignąć wykonanie wielogodzinnych utworów. *Olonho* wykonywano przede wszystkim wieczorami w zaciszu domowym, dopiero z czasem zaczęto prezentować utwory podczas świąt narodowych szerszej publiczności.

Eposy budowano według podobnego schematu. W jego ramach można było wyodrębnić kilka części: 1) ekspozycję – rodzaj wstępu przedstawiającego bohatera i jego otoczenie, 2) zawiązanie akcji wraz z jej rozwinięciem i kulminacją, czyli przedstawienie powodu, dla którego bohater zmuszony był wyruszyć na wyprawę; opisanie walki i ostatecznego zwycięstwa, 3) zakończenie mówiące o powrocie bohatera do domu, jego dalszym, szczęśliwym życiu i założeniu rodziny.

Z obserwacji Witaszewskiego wynika, że *olonhosuci* za występy otrzymywali od słuchaczy wynagrodzenie oraz byli zapraszani do domów zamożnych gospodarzy, w których prezentowali swe umiejętności. Samo opowiadanie – jak relacjonuje badacz – przebiegało z reguły na nieznacznie podwyższonym tonie, zaś charakter i wysokość głosu w ustępach śpiewanych zależał od rodzaju aktualnie prezentowanej postaci. Ton niski zarezerwowany był zazwyczaj dla bohaterów ze świata podziemnego, ton wysoki dla postaci kobiecych³¹.

Spotykani przez Witaszewskiego *olonhosuci* zgadzali się na zapisywanie eposów i wykonywali je w dogodnym do notowania tempie. Ich twórczość koncentrowała w sobie zdobycze wielu pokoleń wykonawców, dlatego też niezwykle ważną rolę odgrywała precyzja zapisu wariantów tego samego utworu oraz dokładność tłumaczenia. Witaszewski przyznał, że zapisywanie *olonho* było dla niego sporym wyzwaniem nie tylko ze względów finansowych, ale przede wszystkim z uwagi na niedostateczną znajomość języka, która nie pozwalała mu na szybkie i bezbłędne zapisywanie³².

30 Nikolaj A. Vitaševskij, „K" materialam" o âkutskih" skazkah"”, *Živaâ starina* 21 (1912) nr 2–4, s. 449–466.

31 Ibid., s. 450.

32 Ibid., s. 449–450.

W omawianym artykule badacz zwrócił uwagę na jeszcze jeden rodzaj twórczości ustnej u Jakutów, tj. *kāncāu*, jak zapisywano nazwę w języku rosyjskim, lub też *kāpsiān* (jak zapisał ją Sieroszewski po polsku w swojej monografii), co oznacza bajki zwierzęce. Obaj badacze odnotowali, że *kāpsiān* i *olonho* były do siebie bardzo podobne, na tyle, że niektóre *kāpsiān* nazywano *olonho*. Ponadto w obu w utworach pojawiali się ci sami bohaterowie. Co zatem różniło oba utwory? *Kāpsiān* było najprawdopodobniej rodzajem nieudanego i niedojrzałego *olonho*, utworem, który nie spełnił oczekiwań stawianych najbogatszemu i najtrudniejszemu gatunkowi twórczości ustnej Jakutów. Ponadto w *kāpsiān* mniej było miejsc wierszowanych i śpiewanych, w *olonho* zaś przeciwnie. Składało się ono z wierszowanych i zawsze śpiewanych ustępów przeplatanych wstawkami mówionymi. *Olonho* przepełniały archaizmy, wyrazy obce, upiększenia oraz piętzące się przymiotniki nastęrczające nierządno kłopotów z doszukaniem się myśli głównej. Witaszewski dodaje, że o ile *kāpsiān* nie nastęrczało śpiewakowi kłopotów wykonawczych, o tyle *olonho* wymagało profesjonalnego przygotowania, zarówno wokalnego, jak i pamięciowego³³. Ponadto, analizując przytoczone przez Witaszewskiego teksty *kāpsiān*, można zauważyć, że w jednym z nich pojawia się oznaczenie, że bohater może zaśpiewać dany fragment utworu. Brak takiego oznaczenia w pozostałych tekstach pozwala jednak przypuszczać, że śpiew w *kāpsiān* stosowany był w bardzo ograniczonym zakresie lub nie występował w ogóle.

PODSUMOWANIE

Mikołaj Witaszewski to jeden z czołowych polskich badaczy jakuckiego folkloru przełomu XIX i XX wieku. Jego zainteresowania badawcze obejmowały zarówno kulturę materialną, jak i duchową Jakutów. Współpracował z Rosyjskim Towarzystwem Geograficznym, Jakuckim Komitetem Statystycznym oraz Rosyjską Akademią Nauk, dostarczając tym instytucjom nowych danych na temat ludności Sacha. Był jednym z pierwszych badaczy, którzy podjęli próbę systematyzacji twórczości ustnej Jakutów (tj. pieśni, bajek, opowiadań, przemówień oraz pieśni i zaklinań szamańskich). Zanołował i przetłumaczył na język rosyjski teksty kilkunastu pieśni, które spisał od jakuckiej informatorki. Jego skrupulatność badawcza uwidoczniła się szczególnie w pracach poświęconych jakuckiemu szamanizmowi, w których relacjonował z największą starannością przebieg rytuałów, ich budowę, proponował porządek badawczy oraz omawiał funkcję pieśni podczas ceremonii oraz sposób gry na bębnie. Na podstawie zgromadzonych danych omówił budowę i funkcję eposu *olonho* oraz spisywał teksty utworów od *olonhosutów*. Wszystkie jego prace dokumentują stan jakuckiej kultury i sztuki w dobie szybko postępujących zmian na przełomie wieków.

33 Ibid., s. 458.

Wielka szkoda, że badacz nie zamieścił w opublikowanych przez siebie materiałach transkrypcji nutowych, które – choć zapewne niedokładne – poszerzyłyby naszą wiedzę na temat wykonawstwa. Nie pozostawił również po sobie szerszych danych na temat jakuckiego instrumentarium oraz tańców. Nie jest on w tym jednak odosobniony, gdyż moje studia nad materiałami pozostałych polskich zesłańców przełomu XIX i XX w. (Sieroszewskiego, Piekarskiego, Troszczańskiego, Szymańskiego, Strożeckiego czy Kona) ujawniły, iż ci zesłańcy również nie pozostawili po sobie danych na temat jakuckiego instrumentarium oraz muzyki tanecznej. Powodem mogła być sytuacja, na którą badacze nie mieli wpływu, jak np. niemożność dotarcia do osób przechowujących egzemplarze instrumentów lub fakt nieznamomości wśród Jakutów własnego folkloru będącej skutkiem szybko postępującej rusyfikacji. Mimo wszystko działalność badawcza Mikołaja Witaszewskiego plasuje go w czołówce polskich badaczy kultury Jakutów przełomu XIX i XX w., a jego dorobek naukowy do dnia dzisiejszego jest przedmiotem zainteresowań polskich, rosyjskich i jakuckich uczonych.

ANEKS

*Pieśń 1*³⁴

Człowieka, którego może kochać kobieta,
U którego oczy niczym brudna kałuża,
Čamyktyrova żono,
Weź to mięso!³⁵

Pieśń 2

U niej trzydzieści zabaw!...
Ohonos }
Čohonos } gra dźwięków.
Opuruos }
U niej Maška [kot],
Pies – Rozbójnik

34 Przedstawione teksty pieśni są przekładem autorki z języka rosyjskiego. Podczas analizy warstwy słownej należy zwrócić uwagę na wyrazy widniejące w nawiasach. W oryginale zapisane zostały przez Witaszewskiego po rosyjsku i jakucku. Pełniły wówczas funkcję wyjaśnienia słów zawartych w tekście. Nierzadko w nawiasach autor zamieszczał również słowa, których nie był w stanie przetłumaczyć. Szczególnie dobrze widoczne jest to w pieśni nr 10, w której w nawiasach pojawiają się słowa jakuckie, znaki zapytania oraz inne wyrazy wskazujące na trudności, jakie napotkał Witaszewski podczas przekładu tekstów. Dodatkowo, analizując pieśni, należy mieć na uwadze, że są to utwory dość proste. Konstruowane były poprzez prezentowanie uczuć lub osób, a następnie przyrównanie ich do zjawisk i rzeczy funkcjonujących w ówczesnej kulturze Jakutów. Mamy zatem oczy niczym brudna kałuża (pieśń 1), puchar z *kumyse* oraz *homus* (pieśń 3), *suorat* (pieśń 4) czy *alas* (pieśń 7).

35 N.A. Vitaševskij, „Materiały dla izučeniâ âkutskoj narodnoj slovesnosti”, s. 43. W wolnym tłumaczeniu „Weź ten kawałek mięsa, żono Čamyktyrova – człowieka, którego wszelka kobieta pokocha, u którego wciąż błyszcza się oczy i przypominają ciemną kałużę”.

Z wszystkich końców świata [zebrane],
 Ze swoimi rówieśniczkami
 Przyjaciółkami
 Umie się weselić!³⁶

Pieśń 3

U niego płowy koń
 Jeździ on trojką,
 [Za plecami] strzelba,
 Za mankietem – rewolwer,
 [W zębach] rosyjska fajka,
 Na goleniach u niego hafty [haftowane obuwie],
 Na nim perkalowa kamizelka,
 Filcowy kapelusz,
 Knut z drzewia sëmèlès' [rodzaj wierzby].
 [Do pełna] nalany puchar z kumyssem nie rozlewa się!³⁷
 Golenie u niego długie,
 Za pazuchą – homus [jakucki instrument muzyczny],
 W kieszeni – lusterko.
 Do jego oczu i brwi
 Zapałałam namiętnością!...
 Do jego soczystych ust
 Czuję pociąg.
 Białolicy Mikołaj!
 Jeślibym, pocałowawszy jego,
 Upiła się [pocałunkiem] –
 To co by z tego wyszło?...
 Niestety! nie uda się [mnie to]:
 Przecież to człowiek nieodczuwający szczególnego pragnienia kobiety!
 Tylko dlatego, że moje serce płonie,
 To wszystko mówię.
 Zemdleję!...
 Dotknijcie mojego serca,
 Przyjaciele!...
 Ech! Jakże być [co za sprawa?]?...
 Ech! Człowiek ten
 Kiedy to obdarzy mnie swoją czułością?³⁸

Pieśń 4

Sorolaj [jakuckie przezwanie] Bazyli,
 Sól – Bazyli,
 Kasza – Bazyli,

36 Ibid., s. 43–44.

37 *Kumys* – mleczny napój alkoholowy.

38 Ibid., s. 44–45.

Krupczatka – Bazyli,
 Białolicy – Bazyli.
 Z dziewicy
 Nie był w stanie skorzystać,
 Białolicy Bazyli!
 W styczności z piękną kobietą
 Nie był w stanie skorzystać,
 Białolicy Bazyli!...
Suorata od rodzącej jeden raz krowy³⁹
 Nie był w stanie skosztować,
 Białolicy Bazyli!
 Zmrożonego kumysa od rodzącej pierwszy raz kobyły
 Nie był w stanie połknąć,
 Gorliwy, łatwo obrażający się – Bazyli!
 Ojciec u niego – Balagannah [jakuckie przezwisko],
 Żona – Mar²â;
 Matka jego – Marina,
 Babcia – Hahaj [jakuckie przezwisko].
 Za podściółkę jemu służy – kora z drzewa.
 Koń u niego czarny,
 Głowa jego – łysina,
 Sam zaś on Bazyli!⁴⁰

Pieśń 5

Dże, bo, do! [przyśpiewka]
 Miłuję urodziwe kobiety,
 Czuję [do nich pociąg].
 Pod wpływem wrażeń oczu i serca
 Ja je, piękne [kobiety], cenię wysoko⁴¹.

Pieśń 6

Cietrzew

Pazur u mnie drobny,
 Piętka prędką,
 Skrzydło płynnie przecina powietrze,
 Powiewa u mnie ogon,
 Upierzenie u mnie wspaniałe,
 Szyja u mnie długa, wyciągnięta,
 Tył głowy długi,
 Oczy głęboko osadzone,
 Mały nosek – maleńki.
 Dzięki temu, że krwi u mnie jeden czerpaczek,

39 *Suorat* – zsiadłe mleko.

40 *Ibid.*, s. 46–47.

41 *Ibid.*, s. 47–48.

A mózgu – małeńka łyżeczka,
 W ciemnym lesie,
 W dalekiej jego stronie,
 Był u mnie dom na sęczku.
 [Natknąwszy się] na okrągłą pętlę,
 Z przyczyny takiej, że wole moje niewspółmiernie szerokie,
 Zginęłam!⁴²

Pieśń 7

Pieśń kobiety

Do paznokci zaniemogłam,
 Do palców rozchorowałam,
 Do palca wskazującego rozchorowałam,
 W dłoniach także czuję ból,
 W stawie kości ręki ból nasilił się,
 Łokieć rozszczepił się,
 [Xojazax?] czarna wątroba rozłamała się,
 Ramię moje rozplynęło się,
 Znajdując się wśród dziewięciu żeber,
 [Hoxtolōx?] właściciel – serce
 Drży!
 Za jaką przyczyną
 Doszłaś do takiego stanu?
 Zapytacie mnie. –
 To stało się ze mną, kiedy ja zobaczyłam,
 Jak białowicy przyjaciel
 Ruszył z miejsca...
 Przepędzić się nie da,
 I schwycić się nie daje,
 Do zagrody nie biegnie,
 Do włosów na łbie nie daje się dotknąć,
 Na pożywienie nie idzie,
 W polu się nie zatrzymuje,
 Na *alasio* go nie ma⁴³,
 Na pagórku nie stoi.
 No jak mój kary żrebaczek
 Zatrzymał się –
 Ja nie zniosłam!...
 Och, dzięciątka!!⁴⁴

42 Ibid., s. 48–49.

43 *Alas* – rodzaj pola lub łąki ze zbiornikami wodnymi.

44 Ibid., s. 49–50.

*Pieśń 8**Pieśń męzczyzny*

Na Kulâe czekał
 Na Bagahtahe nie doczekał się,
 Na Balahe oczekiwał
 Koło stogu siana Sofronova
 Dręczył się,
 Koło stogu siana Semena nie znalazł.
 Jeśli pójdę polem –
 Ponieważ dziewięćdziesięciu jej bliskich sług
 Przechadza się tam,
 W cieniu [ukrywając się], zatrzymam się
 W strachu.
 Jeśli pójdę *alasem* –
 Z uwagi na to, że tam 80 jej powierników
 Kroczy na spotkanie jeden drugiego,
 W miejscu zacienionym zatrzymam się,
 W strachu.
 Przez trzy noce
 W [czwartą] noc
 Osiągnę swój cel,
 [Niczego] się nie bojąc!⁴⁵

Pieśń 9

Drzwi naszego domu na Etehtûe –
 W którą stronę były te drzwi?
 Jeśli ty mnie tak zapytasz:
 Główny budynek
 Miał drzwi na południe,
 Dobudówka –
 W stronę wschodu letniego słońca⁴⁶.

Pieśń 10

[W przeciagu całego swojego życia kobieta, która nie wyszła za mąż, martwiąc się, śpiewa].
 Tutaj opisywane jest, jak śpiewająca była noszona w łonie matki⁴⁷
 [Уок курдук?] uważano mnie za przeciętną kobietę;
 Żyłam jak porządna kobieta.
 Był u mnie na zachodzie [miedziany] *alas*
 [nieprzetłumaczalne]
 Najlepsi ludzie zachodniego ułusu,
 Zatrzymawszy się, oddalają
 Na południu [догдоходуѣр?] pole u mnie było,

45 Ibid., s. 51.

46 Ibid., s. 52–53.

47 Komentarz ten został zamieszczony przez Witaszewskiego i w oryginale tekstu dotyczy dużej partii trudnego do przetłumaczenia materiału.

[nieprzetłumaczalne]
 Dostojni ludzie południowego ułusu
 Przeczekawszy trochę, przejechali.
 Był u mnie na wschodzie przepiękny *alas*
 [nieprzetłumaczalne]
 [Ludzie?] siedmiu naslegów [чиӓрӓс?],
 Zjadłszy, postępowali dalej.
 Na północy było u mnie jedwabne pole
 [nieprzetłumaczalne]
 Najlepsi ludzie północnego ułusu,
 Objechawszy, postępowali dalej.
 [nieprzetłumaczalne]
 [Trudno przetłumaczyć. Rzecz o tym, że śpiewająca, na koniec siwieje]
 Młode ciało było u mnie –
 I proszę, co się z nim teraz stało!
 Smutno!!
 [???)
 Zamieniłam się w staruchę!
 O, nieszczęście!
 Kości moje były proste –
 Sprawa chyli się ku temu, że jestem gotowa złamać się na połowy⁴⁸.

Pieśń II

Żona Toko [jakuckie nazwanie] szczęśliwa:
 W niedzielny dzień przyszło jej umrzeć.
 Sukienkę i spodnie z nowego perkalu
 [Na nią] wdziali.
 Ponieważ u niej są młodszy krewni,
 To w grobie z wysuszonego drewna
 Ona legła...
 U mnie ani ojca, ani matki;
 Nie ma młodszego krewnego, ani starszej krewniaczki
 Jak ja umrę –
 Tę sukienkę, w której chodzę,
 [Na mnie] nałożą.
 Nie tylko kapłan nie będzie śpiewać –
 Mènèrik nie będzie krzyczeć;
 Nie to, by wspominać przed bogiem –
 Przed psem – i to nie będą mnie wspominać.
 W nędzny grób,
 Do kolan człowieka,
 Mnie zakopią.
 Pies, wykopawszy, zje mnie.
 Сиччика i ja – my [nasze przeznaczenie] jednakowe⁴⁹.

⁴⁸ Ibid., s. 53–55.

⁴⁹ Siččika – biedna, przysłuchująca się pieśni dziewczyna (ibid., s. 55–56).

BIBLIOGRAFIA

- Armon, Witold. *Polscy badacze kultury Jakutów*. Wrocław–Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1977.
- Dmitrieva, Lûdmila V. „Rukopisnye materialy N.A. Vitaševskogo”. *Kratkie soobšeniâ instituta vostokovedeniâ* 16 (1955): s. 72–79.
- Kondracka, Karolina. „Wacław Sieroszewski – badania zesłańca syberyjskiego nad muzyką Jakutów w XIX wieku”. *Muzyka* 61, nr 4 (2016): 23–41.
- Muhopleva, Svetlana D. „Âkutskoe narodnoe pesennoe tvorčestvo glazami pol'skikh issledovatelej – poličeskih ssyl'nyh”, 148–157. W: *Ssyl'nye polâki v Âkutih*. Âkutsk: Institut Gumanitarnyh Issledovanij, Akademiâ Nauk Respubliki Saha (Âkutih), 1999.
- Oglezneva, Ta'âna N. „N.A. Vitaševskij i Âkutihâ”. W: *Polâki v Âkutih. Materialy naučno-praktičeskoj konferencii*, 66–70. Âkutsk: Institut Gumanitarnyh Issledovanij, Akademiâ Nauk Respubliki Saha (Âkutihâ), 1998.
- Vitaševskaâ, Anna A. „N.A. Vitaševskij”. W: *Katorga i ssylka. Istoriko-revolúcionnyj vestnik*. II (1924): 257–262.
- Vitaševskij, Nikolaj A. „Iz” nablûdenij nad” âkutskimi šamanskimi dĕjstviami”. *Sbornik Muzeâ Antropologii i Ètnografii pri Rossijskoj Akademii Nauk* 5 (1917): 165–188.
- Vitaševskij, Nikolaj A. „K” materialam” o âkutskih” skazkah”, *Živaâ starina* 21, nr 2–4 (1914): 449–466.
- Vitaševskij, Nikolaj A. „Materialy dlâ izučeniâ âkutskoj narodnoj slovesnosti”, *Izvěstia Vostočno-Sibirskago Otdĕla Imperatorskago Russkago Geografičeskago Obšestva* 21, nr 2 (1890): 41–57.

THE RESEARCH CONDUCTED BY MIKOŁAJ WITASZEWSKI (1857–1918) INTO THE
MUSICAL CULTURE OF THE YAKUTS

The aim of this article is to present the research conducted by the Polish exile Mikołaj Witaszewski, with particular emphasis on its musical aspects. The article consists of four sections. In the introductory section, I present Witaszewski's biography and the reasons why he found himself in Siberia. In the second section, I examine the songs discussed by the Polish exile and his systematic classification of the oral music tradition. The third part is devoted to shamanism and the functions of music in shamanic ceremonies according to Witaszewski's research. The last part presents his comments on the epic poem known as *olonho*. The paper comes complete with the texts of nineteenth-century Yakut songs in my own translation, and drawings of a shaman's drum.

Translated by Tomasz Zymer

Słowa kluczowe / keywords: Mikołaj Witaszewski, zesłania / exile, muzyka Jakutów / Yakut music, muzyka syberyjska / Siberian music

Dr Karolina Kondracka jest pracownikiem Instytutu Sztuki PAN w Warszawie. W 2019 r. otrzymała stopień doktora na podstawie rozprawy *Kultura muzyczna Jakutów w pracach Polaków – zesłańców syberyjskich XIX i początku XX wieku* napisanej pod kierunkiem dr hab. Ewy Dahlig-Turek, prof. w Instytucie Sztuki PAN w Warszawie. Stypendystka Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w roku 2010. W roku 2003/2004 prowadziła badania nad Ajnami na Hokkaido, a w 2009 nad syberyjskimi Jakutami. Jej zainteresowania badawcze to kultura i muzyka ludów Syberii, Japonii, szamanizm, zesłania.
karolina.kondracka@ispan.pl

Nowy tom „Monumenta Musicae in Polonia”

Teodoro Riccio
Liber primus missarum (1579)
nyd. Christian Thomas Leitmeir

isnydawnictwo@ispan.pl

Nowa monografia projektu HERA „Sound Memories”

Antonio Chemotti
The Hymnbook of Valentin Triller (Wrocław 1555).
Musical Past and Regionalism in Early Modern Silesia

zamówienia: isnydawnictwo@ispan.pl
www.soundme.eu
